

Liberálně konzervativní klasik Ortega y Gasset

26.října 2009 Marek Loužek

José Ortega y Gasset (1883–1955) se narodil jako syn žurnalisty v Madridu. Studoval práva a filozofii v Bilbau a Madridu. Po promoci odešel do Německa, kde čtyři roky strávil v Lipsku, Berlíně a Marburgu studiem Kanta, ale i Hegela a Nietzscheho. V roce 1910 se stal profesorem metafyziky na univerzitě v Madridu. Když v roce 1936 vypukla španělská občanská válka, odešel do zahraničí.

Vedle filozofie zůstala životním zájmem Ortegy i politika. Od roku 1914 se Ortega zasazoval za republikánské Španělsko. Později byl zvolen do Národního shromáždění. V roce 1923 zřídil generál Miguel Primo de Rivera po „pochodu na Madrid“ vojenskou diktaturu, která trvala až do roku 1930. Ačkoli Ortega měl jistý vliv na Prima de Riveru a jeho antikomunistické hnutí, zůstal přesvědčeným individualistou a stal se odpůrcem diktatury.

Když se po skončení občanské války v roce 1939 stal hlavou státu generál Francisco Franco, měl Ortega vstup do země zapovězen. Žil střídavě ve Francii, Holandsku, Portugalsku a Jižní Americe. Teprve v roce 1949 mohl navázat na svou výuku v Madridu. Zemřel před padesáti lety, 18. října 1955, v Madridu ve věku 72 let. Jeho pohřeb se proměnil v masovou protifrankistickou demonstraci za ideály liberální demokracie.

Ortega patří k předním liberálně konzervativním myslitelům 20. století. Ačkoli si udržuje zdrženlivost k „ismům“, nelíbí se mu, s jakou podivuhodnou snadností se svět shodl v napadání klasického liberalismu. Liberalismus je podle něj sociální doktrína mnohem hlubší a jasnější, než předpokládají její kolektivističtí pomlouvači. Je v něm obsažena vysoce prozíravá intuice toho, čím Evropa dosud byla.

Davový člověk

Liberalismus je u Ortegy politický princip, podle něhož veřejná moc omezuje sebe samu, aby ve státě, kde vládne, bylo dost místa i pro životy těch, kteří nemyslí a necítí jako ona. Liberalismus je podle Ortegy šlechetný, protože je právem, který většina uděluje menšinám. Je nejvznešenějším hlasem, který na Zemi kdy zazněl. Totalitarismus podle něj zachrání liberalismus tím, že jej vybělí a očistí.

Ortega prorocky varuje před nebezpečím moderního státu. Nebezpečím západní civilizace je postátnění života, intervencionismus, pohlcení veškeré společenské spontánnosti státem. Člověk žije pro stát a vládní mašinérii, což je zásadně špatné. Davový člověk spatřuje ve státu anonymní moc, a protože se rovněž cítí anonymním (v davu), domnívá se, že mu stát patří.

V Ortegově je přítomen i konzervativní moment. V závěrečné kapitole Vzpoury davů prohlašuje, že Evropa ztratila morálku. Immoralismus se stal úžasně laciným a kdekdo se chlubí, že ho praktikuje.

Je iluzorní si svět zjednodušovat tak, že lidé mají samá práva a žádné povinnosti. Davový člověk nemá morálku, neboť ta vzniká z pocitu podléhání něčemu, vyvěrá z vědomí služby a povinnosti.

Společnost je podle Ortegy vždy aristokratická – ať chce či ne. Synonymem usilovného života je šlechtictví, které stále směřuje k překonání sebe sama a uznává povinnost a požadavek. Opakem je život vulgární a lenošivý, který je nehybný a je odsouzen k věčné imanenci. Davový člověk, který chce obsadit místo elit, a dokonce je už zčásti obsadil, bohužel nemá vlastnosti skutečné elity.

Zatímco pro aktivní jedince znamená život věčné napětí, neustálé zdokonalování, cítí se být davový člověk pánem svého života. Má ve zvyku neodvolávat se k žádné instanci kromě sebe sama. Člověk vybraný má v sobě intimní cit uznávat mimo sebe pravidlo, které jej přesahuje a převyšuje. Dnes se řízení společnosti zmocnili lidé, kteří na principy civilizace zapomněli.

José Ortega y Gasset (1883–1955)

- španělský filosof, sociolog a esejista
- díla: *Vzpouřa davů (1930)*, *Meditace o mladých národech (1999)*